

Dariusz Klemantowicz

"Modernizacja państwa : polska polityka gospodarcza 1926-1929",
Małgorzata Łapa, Łódź 2002 :
[recenzja]

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 6, 419-422

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

tworzenie hitlerowskiego aparatu terroru w mieście i w okolicy, pokazał życie pod niemieckim jarzmem, zagładę Żydów oraz scharakteryzował polski ruch oporu. W końcowej części książki przedstawił przebieg działań wojennych w styczniu 1945 roku, w wyniku których miasto zostało wyzwolone. Należy podkreślić, że chociaż Tadeusz Olejnik nie jest historykiem wojskowości, przebieg działań wojennych zarówno we wrześniu 1939 roku, jak i w styczniu roku 1945, przedstawił z zachowaniem wszelkich wymogów metodologicznych, z wykorzystaniem dostępnej literatury i dokumentów archiwalnych, relacji mieszkańców i uczestników wydarzeń. Dokonał tego w sposób uporządkowany i klarowny opatrując trafnymi wnioskami.

Uwaga ta odnosi się także do innych rozdziałów, szczególnie XXII, gdzie zaprezentowana została podziemna działalność wszystkich, najdrobniejszych nawet grup i odłamów politycznych. Wielu czytelników z pewnością będzie zaskoczonych wielką ilością tych organizacji, a z nazwami niektórych zetknie się po raz pierwszy. Jest to świadectwem wielkiej pracowitości, dociekliwości badawczej i skrupulatności Autora w prezentowaniu przeszłości miasta. Mieszkańcy Wielunia wiele mu zawdzięczają i mogą być dumni ze „swojej” książki.

Henryk Stańczyk

Małgorzata Łapa, *Modernizacja państwa. Polityka gospodarcza 1926-1929*, Wydawnictwo Ibidem, Łódź 2002, ss. 332.

Znajomość historii gospodarczej pozwala nam w szerszym stopniu zrozumieć przebieg życia gospodarczego danej społeczności w określonym miejscu i czasie. Stanowi swoisty poligon doświadczalny dla osób zajmujących się sprawami związanymi z ekonomią. Może uchronić przed popełnieniem tych samych błędów z przeszłości. Poprzez analizę wydarzeń z przeszłości wyjaśnia także wiele kwestii, które dotyczą nas współcześnie. Wydaje się szczególnie przydatna nie tylko dla historyków, ale przede wszystkim dla polityków i ekonomistów, którzy szczególnie winni z niej czerpać jak najwięcej korzyści. Lecz czy pragną tego i czy potrafią? Odpowiedzi na te pytania możemy znaleźć zawsze obserwując otaczającą nas rzeczywistość, a po pewnym czasie także sięgając do rzetelnych opracowań z zakresu historii gospodarczej.

Do tego typu prac można zaliczyć opracowanie Małgorzaty Łapy pt. *Modernizacja państwa. Polska polityka gospodarcza 1926-1929*, wydane w Łodzi przez wydawnictwo „Ibidem” w 2002 r. Autorka nawiązuje w nim do czasów dobrej koniunktury gospodarczej z okresu międzywojennego, od przejęcia władzy przez obóz sanacyjny po zamach majowy w 1926 r. do wystąpienia wielkiego kryzysu w 1929 r., skupiając się na zagadnieniach związanych głównie z polityką ekonomiczną państwa.

Opracowanie składa się z pięciu rozdziałów. Rozdział pierwszy stanowi wprowadzenie w sytuację gospodarczą Polski okresu międzywojennego i związaną z nią

politykę rządów polskich w okresie od kształtowania się niepodległości Polski w pierwszych latach po zakończeniu wojny światowej do 30 września 1926 r. Data końcowa rozdziału została w pełni uzasadniona ze względu na kontynuację polityki ekonomicznej rządów przedmajowych przez rządy pomajowe Kazimierza Bartła. Rozdział drugi prezentuje charakterystykę zmian w sposobach rządzenia polską gospodarką po zamachu majowym i kierunki przemian w polityce gospodarczej Polski od końca 1926 r. do 1927 r. oraz program gospodarczy rządu na lata 1927-1930. Następne dwa rozdziały (trzeci i czwarty) przedstawiają analizę polityki gospodarczej w badanym okresie. Polityka walutowa, ze szczególnym uwzględnieniem stosunku panującego w kołach rządowych do kapitału zagranicznego, a także problematyka związana z bilansem handlowym i płatniczym państwa znalazła swoje odzwierciedlenie w rozdziale trzecim. W czwartym, zatytułowanym *Ku równowadze wewnętrznej*, skupiono się na celach i zadaniach polityki budżetowej i podatkowej, zagadnieniach związanych z kredytami, kapitalizacją oraz przedstawiono interwencyjną politykę państwa na polu rozbudowy infrastruktury. Polska w całym okresie międzywojennym była państwem o charakterze zdecydowanie rolniczym, specyfika problemu wpłynęła na omówienie polityki rolnej i przebudowy struktury agrarnej państwa w piątym – ostatnim rozdziale.

Tekst opracowania został wzbogacony 43 tabelami zamieszczonymi bezpośrednio w tekście i 6 tabelami stanowiącymi aneksy do pracy. Wszystkie stanowią doskonały materiał w sposób o wiele pełniejszy i ciekawszy obrazujący poruszaną problematykę.

Solidnie prezentuje się bibliografia wykorzystanych w opracowaniu materiałów. Są tam zarówno materiały archiwalne, rękopisy z archiwów i bibliotek, jak i źródła drukowane, artykuły prasowe, i to zarówno te z prasy codziennej, jak i literatury fachowej dotyczącej spraw związanych z życiem gospodarczym ówczesnej Polski. Wykorzystano również opublikowane pamiętniki oraz liczne opracowania, których łącznie jest ponad 400, z powstałymi jeszcze w okresie międzywojennym i później, a zwłaszcza tymi, które wydane zostały po 1989 r., a zwierają wiele cennych spostrzeżeń i ocen. Wykorzystano materiały archiwalne z wielu archiwów na terenie Polski, przede wszystkim z Archiwum Akt Nowych w Warszawie, a także z Archiwum Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie, Centralnego Archiwum Wojskowego w Rembertowie, Archiwum PAN w Warszawie oraz z kilku archiwów państwowych m.in. w Łodzi, Poznaniu i Bydgoszczy. Ponadto sięgnięto do archiwaliów przechowywanych w archiwach w Niemczech, m.in. w Poczdamie i Kolblencji. Wykorzystano również spuścizny i materiały pamiętnikarskie po znanych ekonomistach i politykach polskich z tamtych czasów (np. Adamie Krzyżanowskim, Jerzym Zdziechowskim, Andrzej Wierzbickim, Aleksandrze Raczyńskim) przechowywane w różnych bibliotekach na terenie Polski.

Bardzo cenne okazały się prace dyplomowe studentów zachowane w Bibliotece Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, pisane w okresie międzywojennym na podstawie nie istniejących już dokumentów. Mogą one posłużyć dodatkowo za bardzo ważny głos w dyskusji na temat zachowywania prac dyplomowych i magister-

skich powstałych w Uczelniach Wyższych po drugiej wojnie światowej¹.

Książka Małgorzaty Łapy uzupełnia lukę w badaniach nad dziejami gospodarczymi Polski w okresie międzywojennym. W dotychczasowej literaturze częściej sięgano do okresu pierwszych lat po odzyskaniu niepodległości, skupiając się w sposób szczególny na reformie walutowej i budowie portu w Gdyni oraz na zapaści gospodarczej w latach wielkiego kryzysu i następujących po nich działaniach charakteryzujących się wzmożonym interwencjonizmem ze strony państwa, których wizytówką było powstanie Centralnego Okręgu Przemysłowego. W rezultacie można podsumować polską politykę gospodarczą stwierdzając, że rezultaty były dość skromne, przy czym organizatorzy naszego ówczesnego życia gospodarczego w pełni stosowali metody ekonomiczne według modelu zachodniego kapitalizmu, ale nie mogąc uzyskać szerszego poparcia zachodniego kapitału i tak nie byli w stanie nic więcej osiągnąć.

Z treści analizy Małgorzaty Łapy dotyczącej planów gospodarczych i ich realizacji przez ostatnie rządy przed zamachem majowym oraz kontynuacji niektórych koncepcji przez rządy sanacyjne, można wnioskować o okrzepnięciu i pewnym ustabilizowaniu się polskiej gospodarki jeszcze przed zamachem, a także o tym, że stabilizacja polityczna, którą dawał nowy system (pomijając wszystkie elementy polityczne) nie była dla gospodarki tak niezbędna. Uwaga ta może być kolejnym głosem w dyskusji nad przyczynami i celowością dokonania zamachu stanu w maju 1926 r.

Z drugiej strony trudno przewidzieć w dłuższej perspektywie czasu, jakie byłyby kierunki polityki gospodarczej państwa i jak funkcjonowałyby gospodarka przy braku trwalszej stabilizacji politycznej w państwie, którą dawały rządy sanacyjne. Szczególnym walorem opracowania jest skupienie się na zagadnieniach polityki ekonomicznej Polski. Autorka doskonale potrafi odwoływać się do teorii ekonomicznych na świecie i umiejętnie przedstawia ich wpływ na gospodarkę i politykę gospodarczą państwa polskiego. Przedstawione poglądy stara się zaprezentować w sposób rzeczowy i obiektywny przedstawiając w miarę możliwości różne opinie. Niejednokrotnie przedstawia odmienne stanowisko – obalając dotychczasowe ustalenia np. Zbigniewa Landaua w sprawie pożyczek zagranicznych i w ogóle roli kapitału obcego dla polskiej gospodarki². Weryfikuje wiele wcześniejszych opinii od-

¹ Temu zagadnieniu poświęcono szereg wystąpień podczas obrad Sekcji archiwów instytucji i towarzystw naukowych na III Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich w Toruniu (2-4.09.1997 r.). *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Toruń 2-4 września 1997*, pod red. D. Nałęcz, t. 1, Radom 1997; t. 2, Warszawa 1998. Na stanowisku zachowania wszystkich powstałych na uczelni prac dyplomowych i magisterskich stoją m.in. Archiwa Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Łódzkiego. D. K l e m a n t o w i c z, *Problemy archiwów instytucji naukowych i kulturalnych na ogólnopolskiej konferencji pt. „Kategoria archiwalna akt” (Łódź 10-11.06.2003 r.)*, „Archiwista Polski”, 2003, nr 4, s. 72.

² M.in. Z. L a n d a u, *Plan stabilizacyjny 1927-1930. Geneza, założenia, wyniki*, Warszawa 1963; Z. L a n d a u, J. T o m a s z e w s k i, *Druga Rzeczpospolita. Gospodarka, społeczeństwo, miejsce w świecie*, Warszawa 1977, s. 336-337; Z. L a n d a u, *Kapitały zagraniczne* [w:] *Problemy gospodarcze drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1989, s. 277-317.

nośnie polskiej polityki gospodarczej lat dwudziestych ubiegłego wieku.

Czasami brakuje w opracowaniu pewnych bardziej szczegółowych porównań z polityką ekonomiczną lub sytuacją gospodarczą w innych państwach europejskich. Np. określając poziom cen zboża w Polsce w latach 1927-1928 jako najwyższy w porównaniu z innymi krajami Europy zabrakło przedstawienia wysokości cen w poszczególnych państwach (s. 238).

Niekiedy przedstawianie samych opinii bez wyraźnego ustosunkowania się do badanego problemu lub brak szerszej analizy sprawy może wywoływać pewien niedosyt. Np. w przypadku pobierania niskich podatków od firm państwowych, za które rząd był silnie krytykowany przez opozycję, można było szerzej przedstawić motywy takiej polityki ze strony państwa (s. 172). Podobnie, gdy władze zmierzały do reorganizacji sektora państwowego i argumentowały czynione zmiany koniecznością usunięcia z życia gospodarczego wpływów politycznych oraz potrzebą racjonalizacji działań gospodarczych, a jednocześnie przedsiębiorstwa były uzależniane od władz państwowych. Ta występująca wyraźnie sprzeczność w poczynaniach rządu wymagałaby głębszego zastanowienia się (s. 209-211 i n.).

Niektóre tabele – idealnie dobrane i w sposób bardzo przejrzysty charakteryzujące dany problem nie posiadają wskaźnika procentowego i szerszego komentarza, np. tab. 23-25. Z kolei w podrozdziale analizującym przebudowę struktury agrarnej państwa w latach 1926-1929 – przydałaby się dodatkowa tabela (s. 253 i n.).

W opracowaniu może zabrakło pewnych refleksji na temat rozmiarów emigracji i braku ze strony rządu planów dotyczących polityki emigracyjnej.

Prezes założonego w 1927 r. Związek Pionierów Kolonialnych, były konsul RP w Kurutybie (Brazylia) – Kazimierz Głuchowski szacował w 1928 r. rozmiary emigracji z Polski na ok. 100 tys. osób rocznie (największe w Europie). Z uwagi na położenie gospodarcze ówczesnej Polski i duży przyrost naturalny – prognozował zdecydowane zwiększenie tej liczby¹.

Nie mniej wnikliwa analiza źródłowa pozwoliła autorce z dużym powodzeniem zrealizować cel, jaki sobie postawiła we wstępie pracy – przedstawienie „w miarę pełnego obrazu celów i metod działania rządów pomajowych w zakresie polityki ekonomicznej” (s. 7), a wszelkie uwagi krytyczne są drugorzędne, a nawet trzeciorzędne i w najmniejszy nawet sposób nie umniejszają jakości książki, za którą Małgorzata Łapa została nagrodzona w 2003 r. nagrodą indywidualną II stopnia Rektora Uniwersytetu Łódzkiego. Warto podkreślić, że recenzowana praca należy do grona najciekawszych opracowań z dziedziny historii gospodarczej okresu międzywojennego, jakie ukazały się na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat.

Dariusz Klemantowicz

¹ T. Białas, *Liga Morska i Kolonialna 1930-1939*, Gdańsk 1983, s. 169.